

sem Gebiet lag *Themiskyra*, der bekannte Sitz der Amazonen (heute befindet sich dort wohl Cerkezköy sw. Terme). Die zitierte Verknüpfung *Kondoyannis'* (Θερμάδων > Terme) wird dadurch unentbehrlich und sogar die Stadt Terme wurde nach dem Fluß, an dem sie liegt, benannt und nicht umgekehrt, wie Verf. annimmt. (Die Möglichkeit allerdings, daß an der Stelle der heutigen Stadt Terme ein Warmbad oder eine warme Quelle sich befunden hat, nach der die Stadt benannt wurde, bleibt bestehen).

S. 120 : «Ulupad : Λοπάδιον » : (40ⁿ/28°). Erwähnenswert, daß der Ort heute meist *Uluapat* heißt, nach dem Muster ähnlicher, mit demselben Hinterglied zusammengesetzter Ortsnamen noch weiter verändert.

S. 121 : «Yarpuz : Arabissos» : Man vermißt den Verweis auf *Efsus* S. 110, weiteres s.h.v.

S. 121 : «Yenibolu : Ioan transl. of Νεάπολις in Caria» : Gemeint ist wahrscheinlich *Inebolu* 37ⁿ/28°, d.i. Karien, welches *direkt* auf Νεάπολις zurückgeht. Die Form *Yenibolu* dagegen ist nicht gebräuchlich, so daß die Bemerkung «Ioan transl.» unzutreffend ist. Außerdem sei erwähnt, daß es ein weiteres *Inebolu* 41ⁿ/33°, d.i. Paphlagonien, gibt, welches allerdings auf ant. *Ionopolis* zurückgeht.

Johann Tischler

Nicholas Poppe, A middle Turkic text of the Apostles' Creed «*Havarilerin Amentüsü'ne ait bir Orta Türkçe metni*», Reprinted from Monumenta Serica Vol. XXIV, 1965, s. 273-306.

Türklerin islâmiyeti kabûlünden sonra Uygur yazısının kullanılış sahası, asil Uygur yazısının kullanıldığı muhite nazaran daha geniş ve daha dağınık bir durum arzuetmektedir. İslâmiyetin geniş bir sahaya yayılmış olması sebebi dolayısıyla, islâmiyetten sonra Uygur harfleri ile yazılan eserler, dar bir bölgede kalmayarak çok geniş bir coğrafik sahayı kaplamakta ve böylece bu dağınıklık meydana gelmektedir.

Asil Uygur sahasının bir eseri olan *Altun Yaruk*'un bir nüshası 17. ve 18. asırda asil Uygur sahası olan Tun-huang'da (bk. Saadet Çağatay, *Altun Yaruk'tan iki parça*, Ankara, 1945, s. 3), islâmî devre metinleri olan *Muhabbet-nâme*, *Sirâcü'l-kulûb*, *Mes'ele kitabı* ... vs Yezd'te, *Mirâc-nâme*, *Tezkire-i Evliyâ*, *Kutadgu Bilig* Herat'ta, *Deh-nâme*, *Atebetü'l-hakâyık*'m bir nüshası Semerkand'ta yazılırken, Anadolu'da da *Atebetü'l-hakâyık*'m diğer bir nüshası, *Mahzen*'m iki nüshası,

Lütfî ve Sekkâkî'nin şiirleri, *Fatih Sultan Mehmed'in Yarlığı* İstanbul'da, Uygur harfleri ile yazılan bir Türkçe *beyit*'le mogolca bir *kıta* 1324'te Mardin'de, kezâ Uygur harfleri ile yazılan yarlıklardan *Cacaoğlu Nureddin* ve *Şerafeddin Çakırca'nın* Uygur harfli vakfiyesi, Mogolca olarak, yine Anadolu'da yazılmıştır.

Görüldüğü gibi Uygur yazısı, islâmiyetten sonra, çok geniş bir sahaya yayılmış, bu yüzden de Türkçe metinlerin yanında Mogolca, hattâ Arapça ve Farsça metinleri de yazmak için kuullanılmıştır.

Uygur harflerinin geniş bir sahada çeşitli dilden metinleri yazmak için kullanılmış olması Uygur harfleri ile yazılan yabancı asıllı keilinelere, Uygur harflerinin altında Arap harfleri ile transkripsiyonu gibi, yeni bir meseleyi de doğurmuştur. Türk dili tarihi yönünden fevkalâde mühim olan bu mesele, metinlerin dağınık olması ve şimdiye kadar neşredilen belli başlılarının da bu yönden incelenmemesi yüzünden bugüne kadar gelmiştir.

Sayın Prof. Poppe bu makalesinde, Uygur harfleri ile asil Uygur sahasının dışında, İtalya'da yazılan, kısa fakat dil tarihi, muhteva ve yazı hususiyetleri bakımından çok mühim olan bir metni neşretmiştir.

Oniki satırlık bu metin bugüne kadar bilinen diğer metinlerden başka hususiyetler taşır.

Metin, İtalya'da Medicia Laurenziana kütüphanesi, Ms. Laur. Gadd. no 108 varak 2^b'de 12 satırlık Ermeni harfleri ile Ermenice, altında 12 satırlık Uygur harfleri ile Türkçe, varak 3^b'de 12 satırlık Arap harfleri ile Arapça ve altında 12 satırlık Latin harfleri ile Latince olarak yazılmıştır. Dört dilde ve dört ayrı alfabe ile yazılan metin hristiyan amentüsüdür.

Metnin takribi tarihi, yazmanın 2^a sahifesinde latince yazılmış olan, «*bunlar, 1439 yılında Papa IV. Eugenio'nun başkanlığında Floransa'da toplanan konseyde yazılmıştır*» notuna dayanılarak, Poppe tarafından, tesbit edilmiştir.

1439 yılında İtalya'da Floransa'da Uygur harfleri ile yazılan bu hristiyan amentüsü, işlek ve okunaklı bir Uygur yazısı ile yazılı olup, Codex Cumanicus'daki ilâhilere çok benzerlik göstermektedir.

Prof. Poppe önce metin, metnin bulunduğu yer ve yazılış tarihi hakkında bilgi verdikten sonra, bu metin hakkında başkalarının yanlışlarını düzeltmekte, ve daha sonra da Ermenice metnin İngilizce tercümesini vermektedir. Bu tercümeden sonra makalenin konusunu teşkil eden Türkçe metnin transkripsiyonu gelmektedir. Metin Prof. Poppe tarafından aşağıdaki şekilde transkripsiyonlanmıştır.

1. *inanur-mn bir teŋgri-ge kim köŋgül-ler bildeçi*
2. *inanur-mn teŋgri-ge birliğinge ata oğul canı nur-dan*
3. *inanur-mn bir teŋgri-ge kim kök-ni yir-ni yaratı nekim düne-de bar-ça-ğa tedbir*

4. *inanur-mn bir teñgri-ge kim bitirdi bir kilesiye algış-lığ kim bir salam tağı barça yaz-uk boşut [kay]*
5. *inanur-mn teñgri-ge kim turğuzur barça ölüg-ni toğru etüz-ler-ni kas eter bir bir-ini*
6. *inanur-mn teñgri-ge kim cığan-nı sor-ğay cazası bergey barça-nı öz biğli bir[!]e*
7. *inanur-mn isi misika teñgri oğlu aqıkat ad[a]m bir surat*
8. *inanur-mn isi misika-ğa kim can taptı nur-dan ad[a]m boldı toğdı mar-yam bıkır kız-dan*
9. *inanur-mn isi misika-ğa kim turdı kaq ölüg-ler içinden üçünç kün üz-e*
10. *inanur-mn isi misika-ğa kim salıb eti-ler kömdi-ler indi duz-aq-ka*
11. *inanur-mn isi misika-ğa kim kök-ke çıktı aña algış etken-ler köre*
12. *inanur-mn isi misika-ğa kim aqır zaman-da kelgey tirig-ni ölüg-ni sorğay*

Transkripsiyondan sonra Türkçe metnin 48 notla ve titiz bir filolojik metotla açıklandığını görürüz. Bu notlarda metinde geçen kelime ve şekiller Türkçenin bilinen bütün kaynakları ile karşılaştırılırken, izah edilen kelimenin yer yer Ermenice, Arapça ve Lâtince metindeki kelimelerle de karşılaştırılması yapılmış, hülâsâ metin filolojik yönden tamamen incelenmiştir. Daha sonra Türkçe metnin İngilizce tercümesi verilmekte ve bu tercüme de 13 uzun notla açıklanmaktadır.

Prof. Poppe'nin transkripsiyonladığı metin Uygur harfli metinlerdeki bazı imlâ ve okunuş şekillerini çözmekte faydalı olmaktadır. Bu meselelerden metinde de geçen belli başlılarını şöyle sıralayabiliriz.

a) Metinde üçüncü satırda *kök-ni yir-ni yaratı* ibaresindeki *yaratı* kelimesi yedi numaralı notta *yarat(t)* şeklinde doğru olarak izah edilmiştir. Tek harfle iki sesin ifâdesi Arap harflerinin Uygur harflerine tesiri ile meydana gelmiş bir imlâ hadisesidir. Arap harflerinde şeddeli olan ses tek yazılır ve çift okunur. Bu imlâ şekli, uygur harfli islâmî metinlerde de aynen görülmekte olup, Prof. Poppe tarafından aynı metnin onuncu satırdaki *salıb eti-ler* ibaresinin not izahında *salıb et(t)i-ler* şeklinde tekrar açıklanmış ve diğer tarihî metinlerden örnekler de verilerek takviye edilmiştir. Bu imlâ hadisesine başka bir örnek olarak, Siraciü'l-kulûb (177*)'da *müneccim* kelimesinin tek (c) ile yazılıp (c)'nin üzerine şedde konulduğunu da söyleyelim.

b) Metinde bazı yabancı asıllı kelimeler Türkçeleştirilerek, ses olarak Uygur harflerindeki esas değeri ile okunmuş. Bu kelimelerin aslı bilindiğine göre, Uygur harfleri ile yazılan kifayetsiz şekillerin (*kas eter* yerine *has eder*, *kaq* yerine *hak*, *aqır* yerine *aşır*, *cığan* yerine *cihan* şekilleri gibi) aslama yakın okunması daha uygun olur.

c) Yedinci satırdaki *aqıkat* kelimesi *hakikat* olarak da okunulabilir. Diğer metinlerde başta iki diş ile yazılan bu kelimenin ilk dişî altında Arap harfi ile *h*

şeklinde transkripsiyon kullanılmaktadır, ve *h* Uygur harfleri ile kelime başında daima tek diş olarak yazılmaktadır.

d) Türkçe metnin altıncı satırında *öz bigli bir[l]e* okunmuş, notta da *bigli* ve *bigli* şeklinde verilmiş olan kelime, Arapça metinde *بِغْلِي* şeklinde geçmektedir. Bu kelime *fi'li* şeklinde, *f-* ile ve *-'*la okunursa daha doğru bir okuma yapılmış olur. Metnin 1439'da yazılması yanında, bu metnin yazılışıyla aynı yıllarda, 1439'da istinsah edilen Kutadgu Bilig ve 1431'de yazılan Siracü'l-kulüb'da kelime ortasındaki iki dişin altının *ع* ile transkripsiyonlanması bizi böyle bir neticeye götürmektedir. Yine Kutadgu Bilig'den örnek olarak verilen *muğallağ* kelimesi de böyledir. Kelime *mu'al'ak* olup, Malov tarafından yanlış transkripsiyonlanmıştır. Esasen bu *'-<ğ- ; -'> -ğ-* gelişmesi daha yeni bir dil hadisesi olup, eski metinlerde geçmeyen, bugün ise kuzey şivelerinde, Kazan Türkçesinde ... vs' de yaşayan yeni gelişmiş bir şekildir.

Burada Prof. Ahmet Temir'in Cacaoğlu Nureddin'in Mogolca vakfiyesinde (sattır 49) *mes'ud* yerine *masğud* şeklinde bir okuyuş yaptığımı da zikredelim. Aynı ayrı sahalarda yazılan bu metinler, yukarıdaki izah ettiğimiz sebeplerden dolayı *-ğ-* yerine *-'* ile okunmalıdır kanaatindeyiz.

Makalenin altıncı bölümü metnin sözlüğünü, yedinci bölümü metnin gramer şekillerini, sekizinci bölümü metnin lingvistik yönünden incelenmesini ihtiva eder. Dokuzuncu bölüm *sonuç* bölümü olup, hristiyan amentüsü ve Floransa'da toplanan konsül hakkındaki malûmatı ihtiva eder. Onuncu bölümde de metnin tıpkı-basımı verilmiştir.

Prof. Poppe bu neşri ile, Uygur harfleriyle yazılmış metinlere bilinmeyen birini ilâve ederken, meseleleri ele alış ve metin işleyiş bakımından da her zaman örnek olarak alınacak bir çalışmayı meydana getirmiştir. İlim âlemi bu yayımı ile ona teşekkür borçludur.

Osman F. Serikaya